

UNITÁŘSKÝ ÉTOS – SOUČASNÉ VÝCHODISKO

Petr Samojský

Před pár lety jsem nabídl v Pražské obci unitářů několik přednášek na téma unitářský étos. Stalo se to na základě debat, kterých jsem byl několikrát svědkem, kdy se hovořilo z různých úhlů právě o této otázce étosu českého unitářství. Jednotlivá témata přednášek jsem sestavil podle okruhů, o kterých jsem se domníval, že jsou nejdůležitější nebo nejméně jasné. V přednáškách jsem vycházel z našich vlastních zdrojů, tedy z knih a článků českých unitářských autorů nebo i autorů jiných ale zveřejněných v našich publikacích. Tyto zdroje poskytly výchozí základ, od kterého se odvíjely další úvahy i diskuse. Přednášky se setkaly se zájmem (jakož nezřídka i s překvapením) a byl jsem požádán, aby některé z nich byly upraveny i do písemné podoby a uveřejněny v našem časopise. Tímto tak činím.

Nejprve však úvodní otázka, co je vlastně unitářský étos? Étos, to je hlavní charakteristika, základ mravní nebo ideový. Jak víme, unitářství je systém otevřený a pružný a proto někdy i těžko postižitelný. Proto je pro nás velmi důležité zamýšlet se nad otázkou jeho étosu. Jako východisko pro tuto úvahu jsem vybral článek, který napsal dnes již zesnulý britský unitářský duchovní Sidney H. Knight (přeložil Miloš Mikota, kráceno ze *Sborníku o unitářství I.*, 1986). Výjimečně jsem zvolil zdroj jiný než český; to proto, že je psán přímo o tématu a je natolik univerzální, že jistě promluví i k nám.

Osobně pohlížím na unitářství jako na svůj domov, na unitáře jako na své přátele a širší rodinu a na unitářský étos jako na podnět dávající mi svobodu být a stávat se sebou samým. Unitářství je také mou formou náboženství, neboť v jeho sborech a mezi jeho příslušníky nacházím výraz a příslib náboženského života, který úzce souznívá s mými vlastními osobními pocity a potřebami.

Když se unitáři setkají s jinými unitáři ne ve svém vlastním sboru, ale někde jinde, je to pro ně příjemný zážitek, při kterém objeví, jak mnoho mají společného – co nelze definovat, ale čím se přibližují k něčemu z té jedinečnosti být unitářem, co jedině lze nazvat unitářským étosem.

Tento unitářský étos je něčím, co lidé, vychovaní (jako jsem byl já) v jiné církvi dovedou těžko pochopit. Tento étos je svobodou individuálního svědomí, jednotou ducha a nikoliv uniformitou křéda a obřadů, přijímá nové členy bez podmíněného přijetí stanovených doktrin, není tu partitura, podle které bychom měli všichni tančit. Zde jsme všichni svobodni lišit se vzájemně, odvolává se pouze na takové prubířské kameny, jako jsou: pravda, dobro, láska apod. Někteří o tom říkají, že je to velmi neurčité a že prý to postrádá průzračnou jasnost. Tázají se, kde je páteř? Co nás opravdu drží pohromadě? Odpověď je sdílená svoboda být a stávat se sám sebou, a tato svoboda, ať jakkoliv divně to zní, je silným poutem, které nás spojuje. Jak to napsal jeden z našich autorů duchovních písní: "Pevně spojení, navždy svobodni."

Jsem unitářem proto, že mezi unitáři mohu svobodně vyjádřit své myšlenky tak, jak mi přicházejí, ať jsou jakkoliv neortodoxní. Výsledek není šok ani horor, jakoby má nesmrtelná duše byla tím ohrožena nebo že jsem tím zneuctil nějaký svatý, avšak nepsaný zákon. Někdy se mohu setkat s protiargumentem a často se s ním setkávám. Někdy může být diskuse velmi rušná, a ačkoliv já i moji unitářští kolegové se můžeme velmi lišit ve svých názorech, můžeme zůstat a obvykle zůstáváme v přátelských mezích. Spojuje nás často nevyslovený příkaz hledat pravdu a Miltonskou doktrínu: "Kdo by si mohl myslet, že pravda poznána ve

svobodném a otevřeném setkání by vedla k horšímu!”

Po takových setkáních já i moji unitářští přátelé odcházíme s novým pohledem na předmět diskuse. Všichni nacházíme své obzory rozšířené, své názory pozměněné, a doufáme, že jsme se přiblížili pravdě. Tak individuálně i v harmonii kováme svá náboženská přesvědčení a své názory o tom, co je správné a co je špatné. Když se unitáři z různých míst setkávají k takovým diskusím, dochází ve většině případech k souhlasu (ale ne vždy ve všech věcech), což se mění i s roky: co unitáři věřili kdysi, nemusí nutně věřit dnes. Shodli jsme se v jednom, že všichni usilujeme a nasloucháme s respektem ostatním, abychom co nejlépe byli schopni vyjadřovat pravdu s láskou. Proto nás naše rozdílnosti nerozdělují, protože jsme všichni jednoho ducha (protože jsme zajedno v duchu).

Při hledání pravdy poznáváme, že všichni se můžeme mýlit, a také se mýlíme, ale je lépe, aby mnoho jednotlivců diskutovalo, dotazovalo se a snad se i vzájemně opravovalo, než aby nám nějaká ústřední církevní autorita vnucovala, co ona pokládá za pravdu – neboť co když lidé, kteří se vyhlašují za autoritu, se mýlí? Konec konců i proroci a mesiáši jsou lidé a mohou se mýlit. Stále přítomná možnost lidské chyby je něčím, co bychom měli všichni brát v úvahu. Mou osobní odpovědností jako unitáře je, abych se vyvaroval nezaručených předpokladů, předsudků a slepých závěrů sám u sebe.

Když jdu mimo unitářské kruhy, tak si uvědomuji, jak velice se lišíme od jiných náboženských skupin, zejména ve svém otevřeném úsilí nebýt sevřeni v dogmatech minulosti.

Ve všem tom, co jsem řekl, nečiním si nárok na dokonalost; jsem toho dalek. Mám mnoho chyb a nedostatků. Avšak nicméně unitářství přineslo mému životu mnoho dobrého a poskytlo mi mnoho radostí. Je mým domovem již 40 let a já jsem se je naučil milovat. Dává mi svobodu objevovat Ducha svatého z Písem kterékoliv doby a tradice, ze života druhých lidí a ve zjevení mého srdce a mysli. Ale já musím objevovat toho Ducha sám, musím se snažit přiblížovat se k němu a stále více se stávat jím.

U kořene mého bytí nachází se ono Bytí a tím, jak se k němu přibližuji, stávám se sám v sobě pravdivějším. Tak jsem dospěl k tomu, že více věřím životu, získávám víru a klid mysli. Ale to vše mohu dělat pouze sám. Druzí mě mohou inspirovat, povzbuzovat a podněcovat, ale nikdo mi to nemůže vnutit. Snažit se o to musím sám.

Někdo by mohl říci, že unitářství je prostě pluralitní platforma, otevřený prostor pro různé myšlenky, nic víc a nic míň. Jako podhoubí, ve kterém může soužit ten či onen konkrétní ucelený směr spolu s druhými. Na jedné straně svobodomyšlný pluralismus je dozajista typickým znakem unitářství, ale rozhodně by bylo chybou unitářství degradovat na pouhý pluralismus v podobě jakéhosi zastřešujícího deštníku. Tím by unitářství bylo skutečně nepochopeno a poníženo, a proto tak i případně zneužito. Náš pluralismus, protože je odvozen z různých konkrétních souvislostí rozhodně není bezbřehý, a není cílem nýbrž prostředkem. Tato myšlenka nás pak vede k uvědomění si skutečnosti, že náš pluralismus je de facto jedním z důsledků a charakteristických projevů historického vývoje unitářského étosu.

Pluralismus je zakotven i v jednom z našich principů – a o těch by se jistě dalo říci, že jsou rovněž nositeli unitářského étosu. Ale tomu bych oponoval, že všechny naše principy jsou v první řadě reflexí étosu. Vychází z něj, vyjadřují jej, odrážejí jej. A uvádí jej do praxe, nabádají a inspiroují nás, jak étos prakticky žít. V tomto směru nás velmi inspiroval Jaime de Marcos, prezident španělských

unitářů (a historik a religionista), při své červnové návštěvě. Poukázal právě na to, že unitářský étos je vyjádřen principy. Vyzval nás pak k tomu, abychom se zamýšleli nad tím, jak jsou naše principy odvozeny z historických, filozofických a teologických souvislostí. I to bude součástí dalších úvah na téma unitářský étos.

Pro názornost a větší šíři pohledu nabízím dva další články na téma identity unitářství.

MŮJ OSOBNÍ POHLED NA UNITÁŘSTVÍ

Alan Ruston, Velká Británie

Přeložil Miloš Mikota, kráceno a upraveno

Všichni lidé mají víru, určitý světový názor, podle kterého žijí. Mnozí mají svou církev, ke které cítí, že náležejí. Obracejí se na tuto církev, chtějí-li se oženit, zařídít pohřeb či jinou záležitost, ve které chtějí vychovat podle své víry své děti.

Tyto dvě věci – víra, podle které člověk žije a církevní příslušnost – však nejsou nutně totožné. Víra nemusí být nic než pouhá idea, že zítřek stojí za experiment. Mohla by být také jen přesvědčením, že pokud je tento život bezvýznamný, člověk je jaksi zvědav na to, co přijde potom. Církevní příslušnost na druhé straně může být omezena na pouhý záznam o křtu, sňatku a úmrtí.

Unitářství směřuje k tomu, aby tyto dvě sféry života – víra a příslušnost k danému společenství – splynuly. Snaží se o to také proto, že je vírou, která má za to, že ještě nedosáhla konečné pravdy. Velká historická kréda křesťanství představují specifický soubor víry, zakořeněný v minulosti a nezměněný ve své formulaci po celá staletí. Mohou tu být různé interpretace, ale ty zajišťují konečnou autoritu většině ortodoxních křesťanů. A v tomto bodě unitáři věří, že nastává nebezpečí neshody s vírou, podle které se řídíme my a naše církevní příslušnost.

Unitářství neusiluje o to stát se statickou vírou založenou na tradici a být zcela ucelenou filozofií, obhajitelnou proti všem útokům. Je spíše hledáním náboženských hodnot, které musí prozkoumat a rozvíjet samostatně. Proto se říká, že do unitářského sboru nepřicházejí jednotlivci, aby se učili kréda, ale spíš aby si vytvořili své vlastní krédo. Může se lišit od víry jiných unitářů, ale každý bude mít svou vlastní osobní víru, pocítovanou a respektovanou ostatními. Založena na zkušenosti, tato víra neposkytne odpočinku – ačkoliv může přinést velký duševní mír – protože život se mění s roky a unitáři doufají, že jejich osobní víra se bude postupně vyvíjet.

Co nacházíme v místním unitářském sboru? Nacházíme především nezávislost, samostatnost. Každá kongregace je samostatnou jednotkou, která zodpovídá za své vlastní vedení. Povolává své vlastní duchovní a je-li to nutné a potřebné, také je propouští. Buduje svůj kostel nebo sborový dům podle svého návrhu a chce-li, tak jej zbourá a postaví si nový. Unitářské sbory se od sebe liší a sledují různé cesty, a jinak to ani být nemůže, jestliže každý sbor pohlíží na tuto cestu svým způsobem.

Od duchovních je očekáváno, že budou poskytovat účinné vedení. Ale nejsou to pastýři stáda ovcí – jsou stimulanty náboženského hledání, které v dané přítomnosti není nikdy ukončené. Respektujeme své duchovní, ale neuctíváme je. Jsou životně důležití pro nás, ale nikoliv pro naši teologii. Jsme laickou duchovní

organizací a naši duchovní jsou jenom podstatnou částí našeho laického zřízení. Ani správa sboru není v rukou duchovního, představeného nebo kurátora, ale je řízena členským výborem, ač duchovní může být zvolen jeho předsedou.

Organizace ve všech sborech je v podstatě stejná, ač obsah a styl bohoslužby se různí. Byla tu tradice, která je nyní na ústupu, že se používá kniha modliteb, někdy speciálně sepsaná pro určitou kongregaci. Většina má však bohoslužebný pořad, který je nazýván „otevřený“, bohoslužba sestává pouze z modliteb, čtení, duchovních písní a promluvy. Ač na žádný pád není univerzální, může být variace tohoto modelu nalezena ve všech unitářských sborech. Odklon od obvyklého stylu a obsahu bohoslužby není neobvyklý. Máme i takové bohoslužby, ve kterých se mluví o jiných náboženských vírách, používá se čtení z různých Písem, utišení a meditace jsou podmalovány hudbou. Příklady by bylo mnoho. Tedy, ačkoli struktura bohoslužby se může zdát stejná v různých případech, model se časem mění a přidává bohoslužbě – jak doufám – novou vitalitu a nový smysl.

Stejně rozdílnosti můžeme najít v našich obřadech pro narozené děti, pro sňatek a pro pohřeb. Jsou navrženy, téměř bez výjimky, k tomu, aby vyhověly a naplnily osobní víru účastníků a velmi se liší v obsahu a stylu. Některé z našich sborů slaví určitou formu přijímání chleba a vína, nalézajíce smysl tohoto obřadu v jejich vlastní interpretaci, zatímco jiné sbory tuto formu bohoslužby odmítají. Mnozí podporují právo druhých na jejich „večeři páně“, i když ji osobně zcela zamítají.

Často slyším otázku, jak sbory takto organizované drží pohromadě a neupadají do vzájemně se potírajících frakcí. Velký počet našich sborů trvá již více než 300 let. Pronásledování v prvních letech je drželo pohromadě (unitářství v Anglii bylo legalizováno teprve v roce 1813), ale po roce 1850 bylo stále více pocíťováno, že naše poselství je pro společnost důležité a náš přístup tak důležitý a ojedinělý, že jsme potřebovali být ve vzájemném sepětí tak, abychom je mohli šířit co nejefektivněji. Tato skutečnost pomohla udržet hnutí pohromadě. Mnoho z našich hodnot a věr můžeme nalézt i mezi členy jiných církví a duchovních skupin, ale pouze unitářské hnutí je vyjadřuje pro nás adekvátně v duchu svobody. Říká se, že unitářství mezi různými teologickými názory svých členů není rozděleno a že právě tyto rozdílnosti mu dávají sílu.

Unitářství je sociální institucí a jako každá instituce má své nedostatky. Můžete navštívit sbor, který jak se může někomu zdát, nedosahuje do výše principů, které unitářství hlásá. Svoboda se může stát nevázaností nebo může zkostnatět do ztrnulé struktury, a všechny unitářské kongregace, které měly dlouhé trvání, musely projít těmito fázemi. Ale každá fáze pomine jako pomíjejí generace, a sbor se vrátí k duchu svého historického postoje. To se dělo tak často, že to považujeme za součást naší evoluce v plynutí času.

Velmi často se pohlíželo na unitářství jako na „hnutí myšlenky“ spíš než jako na církev a mnozí v něm vidí spíš jakýsi „předvoj“ než denominační strukturu. Svoboda věřit a realizovat v rozvíjející se víře není ještě snadno objevitelná v širí moderní společnosti a naše kontinuita jako církevní organizace podle našeho mínění potvrzuje tento požadavek svobodné víry, člověku je zapotřebí „dozrát“.

ROSTLINA POTŘEBUJE ZALÉVAT

Phillip Hewett, emeritní duchovní Unitářského sboru ve Vancouveru, Kanada
překlad Iva Fišerová

Nač mít náboženskou organizaci? Za léta udělali unitáři universalisté na to

téma několik průzkumů. V jednom z nich bylo nejčastější odpovědí “intelektuální stimulace”, což je druh odpovědi, kterou by člověk očekával, kdyby otázka zněla, proč lidé navštěvují akademii třetího věku, nebo proč se usadí k dobré knize. Druhou nejčastější odpovědí bylo “společenství”. Ta odpověď se v době dalšího průzkumu dostala na první místo. A opět je možné se zeptat, zda společenství není dostupné již ve spoustě klubů a při společenských událostech. Možná je načase udělat další průzkum.

Ale místo abych se o to pokusil, vylovil jsem z paměti (za podpory googlu) odpověď, která na mě od té doby co jsem se s ní setkal, vždy opakovaně zapůsobila. Podle mého “Oxfordského přítele v americké literatuře”, byl ve své době Oliver Wendel Holmes “patrně nejbojovnějším unitářem mezi laiky v Bostonu”. Když se ho kdosi otázal, proč chodí pravidelně do kostela, odpověděl: “V koutku mé zahrady duše je rostlinka jménem úcta. Dělá mi radost, když je každý týden zalévána.”

Čím víc o tom přemýšlím, tím víc se mi odpověď zdá významnější. Ale abychom plně pochopili, co to znamená, musíme se blíže podívat na klíčové slovo úcta. Je to slovo, které stejně jako slovo zbožnost nedávno vymizelo z běžného jazyka. I když si myslím, že se začíná navracet. Možná začínáme rozeznávat platnost toho, co řekl James Martineau: “Každý se může do mého srdce podívat tak, aby pověděl, jestli je v něm cokoli, co chovám v úctě. A ať tam je cokoli, ten člověk mne může prohlédnout skrz naskrz a ve mně není žádná temnota, ve které bych se mohl schovat.” Nazval to “univerzální klíč k celé morální podstatě”.

K tomu musím něco říct. Ale ještě musím jít nejdříve dál v otázce co je přesně úcta. Slova mohou snadno vyklouznout bez toho, abychom měli jasno, co znamenají. Musím přiznat, že když jsem se začal tím tématem zabývat, cítil jsem se docela jako sv. Augustýn, když se ho kdosi zeptal “Co je čas?” Zjistil, že mu nezbývá než odpovědět: “Myslel jsem, že znám odpověď, dokud ses neotázal!” V mysli jsem šel nazpět až ke způsobům, kterými byl význam úcty znetvořen pro politické účely, což je bohužel příliš častý jev u mnoha slov, která užíváme, abychom určili, co je opravdu pro náš život důležité.

Například se pamatuji, že jedno z prvních míst, kde jsem se s tímto slovem setkal, byl katechismus, který jsem se musel učit v anglikánské výuce náboženství, když jsem byl malý. Na otázku “Co je mou povinností vůči mému bližnímu?” se předpokládalo, že mimo jiné odpovíme “Podříditi se hluboce a uctivě všem výše postaveným”. V britsky třídní společnosti těch časů jsme velmi dobře věděli, kdo jsou výše postavení. Byli to aristokraté a bohatí. V naší vesnici to byla ta rodina, co žila ve velkém domě na kopci. Když nás mijeli, očekávalo se od nás, že pozvedneme čepice, stejně jako jednotka armády salutuje veliteli.

Úcta nepřicházela přirozeně, když člověk uvažoval o životním stylu některých aristokratů. To všechno se mi vybavilo, když jsem měl být začít osloven jako “reverend”. Dalo mi to nějaké právo, které bych jinak nezískal, abych byl respektován? Nemohl jsem si to myslet. O úctě to mohlo být, ale nebyla to úcta ke mně jako osobě. Když jsem byl během 2. Světové války na vojenské službě, učili mě, že nesalutuješ té osobě – salutoval jsi hodnosti, kterou ta osoba měla. Byl to malý, ale významný rozdíl. Ten rozdíl je nám ku pomoci, ale nevede nás blíže k pravému významu úcty. Raději se vraťme ke slovníku.

Tak jsem si vzal k ruce slovník a byl jsem překvapen a potěšen tím, co jsem našel. Úcta byla definována jako “významný respekt smíšený s láskou a posvátným úžasem”. Tady to vše v kostce bylo. Kromě toho, že definice neobsahovala žádné vodítko čemu vzdávat úctu. A má paměť mi znova pomohla. Když jsem studoval v semináři, připojil jsem se ke cvičení, které vedl nekonvenční filozof Henry Bugbee na téma úcty. Jeho slovy – východisko, “zdá se, vždy zahrnuje pokoru, postavit

sebe jako účastníka v nekonečné důležitosti věci, v protikladu k případnému přivlastnění si takové důležitosti”. Tak to zní dobře. Jsi pokorný dost na to, abys sebe viděl jako nejmenší součást většího celku, ne jako člověka, kolem kterého se všechno točí. Pak šel Bugbee ještě hlouběji: “Věci, které nás inspirují úctou, nás učí respektu pro ně samé, ale zdá se, že úcta je záležitostí přijetí jejich nekonečného daru a ne úctou k nim . . . Dá se to říci takto: Náboženský zájem o věci zahrnuje respekt k nim a přesahuje ho tak dalece, že zahrnuje přijímání nekonečného daru věcí s úctou.”

Myslím, že jsem to teď všechno poskládal. Úcta je hluboký respekt smíšený s láskou a posvátným úžasem. Ovšem zahrnuje také pokoru. Úctu neposkytujete věcem nebo lidem, protože to by byla forma modlářství. Jistě, poskytujete jim úctu, ale úcta je rezervována pro to, co nám tyto věci nebo lidé dávají. Jak se nám jejich daru dostává, skrze ně se nás dotýká úcta na mnohem hlubší úrovni.

Ještě se zmíním o osobě, ke které chovám velký respekt, o Albertu Schweitzerovi. Byl to on, kdo použil první tento krásný výrazový obrat “úcta k životu”, jako hlavní pravidlo lidského chování. Vyjádřil se, že mu ten obrat vytanul, když seděl za západu slunce na lodi, právě když projížděl na africké řece stádem hrochů. Svět přírody ho učil pravdám, které nikdy nenašel během let universitních studií. Rád bych věděl, zda i lidé, se kterými pracoval v té době, měli také nějaký vliv na jeho objev – lidé, kteří v té době byli odmítáni tak zvanou civilizovanou částí lidstva jako “primitivní”. Ale tito lidé nakládali se světem kolem sebe s respektem. Nezanechávali ho po sobě zneuctěný a znečištěný. Přijímali jeho dary, které jim poskytoval, s úctou.

Podívejme se kromě respektu ještě na ty dvě další slova v definici: lásku a posvátný úžas. Samozřejmě, láska je jedním z klíčových slov v náboženství. Jak řekl Ježíš, je základem náboženského života. Poskytuje hloubku naší úctě za dary života. Posvátný údiv je podněcován našimi zážitky velké krásy, a krása je něco, co potřebujeme objevovat a pěstovat. Naše civilizace strávila tolik času chytrým přemýšlením, že si nedopřáváme času krásu zakoušet.

V tom bych chtěl být osobní. Poté, co zemřela má manželka, strávil jsem hodně času vzpomínáním na obdarování, která do mého života vnesl můj vztah k ní. Přemýšlel jsem o jejím oblíbeném citátu sv. Terezy, kterým světice instruovala ty, kteří se uchýlili pod její vedení: “Nežádám od tebe, abys vytvářela velké a vážné úvahy přemýšlením. Žádám od tebe, aby ses jen dívala.” Nevím, kolikrát mi Margaret řekla: “Žádám od tebe jen, aby ses díval.” Často jsem byl příliš uspěchaný, uvažoval o dalším úkolu, anebo když jsme spolu byli v horách, chtěl jsem se dostat na další vrcholek. Říkala: “Zastav se! Míjíš vše, co je přímo tady před námi. Žádám od tebe jen, aby ses díval.” Samozřejmě, měla pravdu. Doufám, že se učím dívat, že se učím posvátnému úžasu, když se dlouze zadívám do srdce květiny.

Snad také rozumím plněji tomu, co to bylo za květinu, kterou Oliver Wendel Holmes objevil rostoucí v koutku své duše. Pamatujete, dodal, že chodí do kostela, protože mu dělalo radost, když byla každý týden zalévána. Hovoří ta slova i za nás? Anebo jsme spíš na úrovni výsledků těch dřívějších průzkumů, o kterých jsem se zmínil? Ne, že by bylo něco špatného na intelektuální stimulaci nebo společenství, doufám, že náboženství nám může poskytovat obojí, ale základní příspěvek náboženské organizace je jinde. Je to stejný pocit, který mě často přiměl, abych v závěru shromáždění užil následujících slov Tennysona:

Nechť víc a víc nám znalost věcí roste,
však vždy i úcta vstoupí s ní,
by mysl s duší v písni prosté

souladem harmonie mohly znít.

Ale ještě musím pokračovat, abych se zeptal, je tečkou náboženství nějaký velký prožitek úcty? A když jej nenajdeme, je to důkaz špatného směru? Před lety jsem rozdál dotazník při shromáždění, abych se lidí zeptal, jestli někdy zažili něco, co pocítili jako hluboký náboženský prožitek, a pokud ano, tak kde. Většina lidí odpověděla, že to bylo venku ve světě přírody – v horách, či polích, nebo v krásné zahradě. Někteří se vyjádřili, že to bylo při prvním nádechu novorozенého dítěte, či při smrti milované osoby. Někteří to prožívali jako reakci na nádhernou hudbu či krásné umění. Vůbec nikdo neřekl: “Při shromáždění.” Nelekl jsem se toho, poněvadž si nemyslím, že to je účelem shromáždění. Oliver Wendel Holmes neřekl, že ta květinka tam vyklíčila. Řekl, že tam byla zalévána. Tady je věřím souvislost s tím, co řekl Wordsworth o poezii: že to je cit usebraný v poklidu. Shromáždění by mělo poskytovat poklid, ve kterém si vybavíme a oceníme naše vlastní zážitky úcty a ještě více se jim otevřeme. Je to také příležitost naslouchat druhým, jaká svědectví oni vydávají o podobných prožitcích, tak, abychom se od nich mohli učit.

Podle mého, toto je význam podobenství o zalévání květiny. Ne vždycky k tomu ovšem dojde. Není pro mne snadné připomenout si, co jednou řekl můj profesor o duchovních, kteří se pokoušejí “osladit pokrm nežádaného náboženství marmeládou moderní zábavy”. Je mnoho míst, kam se dá jít za zábavou, ale tam nezalijete tu květinu. Úctu lze těžko pěstovat v atmosféře karnevalu. Což neznamená, že by k úctě nepatřila špetka humoru. Existuje správný i špatný způsob jak zalévat, jak ví každý zahradník. Jeden kazatel (nebyl to unitář) byl zvyklý své bohoslužby přikrašlovat pestrými metaforami, až jednoho dne, se nechal unést v příkladné modlitbě: “Ó Bože, pokud je jiskřička úcty v této obci, ó Bože, zalij tu jiskru.”

Čas určený pro shromáždění a kontemplaci, pro shromáždění, může přinést to, co Oliver Wendel Holmes cítil, že jemu přináší. Zalévání květiny je zásadní pro naše přežití ve světě, který je stále více a více ohrožován v důsledku globální neuctivosti. Nakonec možná i my jsme svým způsobem společenstvím zahradníků.